

Ivan Fuček

»ODGOVORNO RODITELJSTVO« — STVARNOST ILI UTOPIJA?

Takve i slične naslove susrećemo pri obradi tog novog pitanja.¹ Izgleda nam paradoksalno da sâm *izraz* susrećemo po prvi put u enciklici Pavla VI. *Humanae vitae*. »... Bračna ljubav traži od bračnih drugova svijest u njihovu poslanju 'odgovornog roditeljstva', koje se danas s punim pravom toliko naglašava i koje također treba ispravno shvatiti. Ono se treba promatrati s raznih opravdanih i međusobno povezanih gledišta« (br. 10). Papa se dotiče biološkog, psihološkog, ekonomskog, društvenog i moralnog gledišta.

Ovdje govorimo o onim vidicima toga pitanja koji su u domaćoj literaturi manje ili nimalo naglašeni. Dok se u našoj konkretnoj situaciji tradicionalnom metodom snažno naglašava potreba rađanja, osobito zbog nacionalnog motiva (stvarno propadanje naše obitelji), a što se inače čini gotovo u svim člancima i napisima te vrste, *objektivni* se vidici pitanja teško zanemaruju. Tako to cjelokupno pitanje poprima pomalo neznanstven, jednostavan karakter.

Bitni pojmovi

Da bismo mogli ocijeniti naše pitanje, da bismo u tom svjetlu mogli odvagnuti sadašnje stanovište Crkve, kao i pravilnije rješavati konkretne slučajeve, potrebno je prije svega da budemo načistu sa samim pojmovima.

---

¹ Usp. L. ROSSI, *Problemi di morale oggi*, Cittadella ed. 1971, 34—55; Isti, *Sulla problematica della procreazione responsabile*, u *Rivista di teologia morale* n. 12 (1971), 537—556; Isti, *Pastorale familiare*, 2 ed., Dehoniane — Bologna 1969, 151—159; E. CHIAVACCI, *Studi di teologia morale*, Cittadella ed. 1971, 260—267; B. HARING, *Paternità responsabile*, Enciclopedia della famiglia, Sales 1970, str. 90.

Reguliranje poroda obuhvaća *sve mjere* koje se s nakanom primjenjuju u svrhu prilagodivanja broja porođaja na poželjnu ili potrebnu veličinu obitelji. Ovamo spadaju ponajprije mjere državnopravne vrste, kao određivanje godina starosti za sklapanje braka ili stanovite ženidbene zapreke. Tako je, na primjer, u staroevropskom društvu najstariji sin bio dalekosežno ovlašten kao nasljednik imanja da sklopi brak. Posljedica takvog postupka bila je ograničavanje brojnosti obitelji, te — uz dobitak — i ograničenje broja porođaja. Ali postoji i preddržavno-društveno reguliranje broja porođaja putem raznih »tabua«. U tom vidu i kulturni narodi poznaju »tabu priloga« za vrijeme dojenja djeteta od strane majke, prije obavljanja ratne službe (u Starom zavjetu), prije lova ili ribolova. Prema nekim navodima muškarac u Indiji mora zbog religiozno-moralnih tabua okruglo 120 dana godišnje vršiti apstinenciju.

Sprečavanje poroda u užem smislu riječi označuje *sve metode* ili sve mjere protiv samog začeća u konkretnim slučajevima, a označuje i metode odstranjivanja začetog ploda pobačajem, u najnovije pak vrijeme zaustavljanjem ili kočenjem nidacije ili ugnježdavanja začetka. Reguliranje poroda ne razumijeva se uvijek kao restriktivna mjera, dok se sprečavanje poroda ne može drukčije shvatiti nego jedino kao restriktivna mjera. Tako valja lučiti ta dva vidika od pojma »odgovornog očinstva«.

Odgovorno roditeljstvo u odnosu prema *biološkim procesima* znači »poznavanje i poštivanje djelovanja tih tokova: um u sposobnosti prenošenja života otkriva biološke zakone koji su sastavni dio ljudske osobe« (HV 10). *Psihološko, ekonomsko, društveno i moralno* vrednovanje odgovornog roditeljstva Papa opisuje ovim riječima: »U odnosu prema urođenim nagonima i društvenim osjećajima, odgovorno roditeljstvo znači potrebno gospodovanje koje nad njima moraju vršiti razum i volja. U odnosu prema fizičkim, gospodarskim, psihološkim i društvenim uvjetima, odgovorno očinstvo ostvaruju oni koji ili razboritom i velikodušnom odlukom prihvaćaju brojniji porod ili pak se — zbog ozbiljnih razloga i uz poštovanje moralnog zakona — odlučuju da privremeno ili na neodređeno vrijeme ne rode novo dijete. Odgovorno roditeljstvo, nadalje, i u prvom redu, razumijeva dublju vezu s tzv. objektivnim moralnim redom što ga je Bog ustanovio, a ispravna ga savjest istinito tumači. Ostvarivanje odgovornog roditeljstva uključuje, dakle, i to da drugovi u potpunosti priznaju vlastite dužnosti prema Bogu, prema samima sebi, prema obitelji i ljudskom društvu, u ispravnom redosljedu vrednota« (HV 10).

Na temelju tih elemenata »odgovorno roditeljstvo« ili »odgovorno očinstvo i majčinstvo« možemo u *užem smislu* izraziti ovako: to je dužnost supružnika da rađaju po načelu velikodušnosti i razboritosti, to jest da pozovu u život svu onu djecu, i samo onu, koju su u stanju podići na noge i prikladno odgojiti. Radi se, dakle (to je važno naglasiti) o *optimumu*, nipošto o minimumu nataliteta. Taj optimum može varirati

od jednog bračnog para do drugog, jer mnogo ovisi o situacijama u kojima se supružnici nađu, a koje za nas kršćane u konkretnosti (in concreto) predstavljaju Božji poziv. Stoga je očito da se na tom području može pogriješiti bilo *per excessum* = da se pretjera u broju rađanja, što je za nas u našim krajevima danas manja opasnost, bilo da se pretjera *per defectum* = da se ne postigne optimalan broj djece u planiranju obitelji. Da supružnici pogriješe premalim brojem rađanja, veoma je lako i to je obična stvar, nažalost, pa se time i tumači tradicionalan način insistiranja da moraju više rađati. U tom smislu gotovo redovito i s pravom nastupaju pučki misionari i propovjednici. Ali govoreći objektivno, isto je tako moguće pogriješiti neodgovornim previsokim rađanjem, a da se roditelji ne pitaju kako će moći dostojno odgojiti svu tu djecu.²

Jasno, mi ne govorimo o bilo kakvom reguliranju ili sprečavanju poroda, nego o odgovornom planiranju obitelji u smislu *Humanae vitae* i novih sociopsiholoških zasada. O tome Papa donosi slijedeću normu: »U okviru zadaće prenošenja života roditeljima, prema tome, nije slobodno postupiti samovoljno, kao da bi oni mogli posve samostalno odlučivati o čestitim putovima koje treba da slijede; oni, naprotiv, moraju svoj postupak uskladiti sa stvaralačkom Božjom namjerom, izraženom s jedne strane u samoj naravi braka i njegovih čina, a s druge strane u stalnom naučavanju Crkve« (HV 10).

Osim spomenutog teksta *Humanae vitae*, ako ne uzmemo u obzir indirektan govor enciklike *Casti connubii*, prvi papinski dokument koji se odnosi na odgovorno roditeljstvo jest znameniti govor Pija XII. babilama g. 1951, a drugi, koji jasnije govori o plemenitom ljudskom i kršćanskom, ali odgovornom i razboritom roditeljstvu, jest konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu vatikanskog sabora *Gaudium et spes* (br. 49—51).

Stvarna situacija

Pogledamo li realno oko sebe, snimimo li konkretan način življenja naših obitelji, susrećemo dvostruku dimenziju reguliranja, odnosno sprečavanja poroda.

Individualno-osobna dimenzija tangira uvijek područje ljudske slobode. Tu je kod pojedinaca uvijek pitanje »prava na privolu«; isti problem kao i kod pravnog pitanja: u kojem je opsegu, na primjer, liječnik dužan objasniti pacijentu koji želi sterilizaciju, eventualne posljedice zahvata, pogotovo ako treba da liječnik izreče svoj sporazum? Čini se da je sloboda odlučivanja pacijenta, osobito na nivou obrazovanja u razvojnim zemljama, ugrožena mogućnostima manipulacije (sjetimo se primjera sterilizacije u nekim zemljama!). Daljni problem je pitanje slobode supružnika u braku, pitanje načela obzirnosti.

² Usp. L. ROSSI, *Sulla problematica della procreazione responsabile*, u *Rivista di teologia morale* n. 12(1971), 539 sl.

Socijalna dimenzija, nadalje, sastoji se od mogućnosti ili od nužde da se izjednači pre nizak ili previsok tlak stanovništva. Ta mjera ne mora biti samo restriktivna, nego i nepatvoreno regulativna. Na primjer, u starom Rimu bračni zakoni nisu bili restriktivni, jer su bili usmjereni na izjednačenje preniskog pritiska broja stanovništva. Danas mnogo upotrebljavana riječ »prenapućenost« upućuje uvelike na poremećaj ravnoteže između stanovitog broja ljudi u nekom određenom području i u tom istom području raspoloživih sredstava za opstanak. Gustoća stanovništva, dakle, nije uvijek odlučujući činilac. Na jugu Portugala i Španjolske vlada nezaposlenost uslijed prenapućenosti, mada gustoća na tim područjima iznosi samo jednu petinu gustoće stanovništva Belgije, koja ne poznaje sličnih problema. Problem prenapućenosti u svijetu ne može se ukloniti izoliranim pojedinačnim mjerama, nego jedino efikasnim zahvatom i promjenama socijalno-privrednih činilaca u cjelini. Pojedinačne mjere ne uklanjaju zlo, nego ga premještaju na drugi sektor. Razvojna pomoć mora, dakle, uzeti u obzir sve socijalno-ekonomske činioce, kao što su higijena, medicina, industrijalizacija, obrazovanje, kao i racionalizacija poroda.

Konkretna situacija u svijetu je takva da zapadne industrijalizirane zemlje s Japanom svjesno provode racionalizaciju plodnosti od strane samih roditelja, potaknutih nekim društvenim činiocima. To neki nazivaju »demografskom revolucijom«. Naprotiv, kod naroda Trećeg svijeta nije se moglo postići povišenje prosječnog prosjeka poroda, pa prema tome, ni »eksplozija pučanstva«. Isti je slučaj ovdje na našem području.

Genetički gledano, reguliranje poroda u zapadnim zemljama počinje početkom 19. stoljeća u Francuskoj, i to na iznenađujući način među seljacima. Razvoj poslije velike revolucije stvorio je u Francuskoj sloj seljaka i zakupnika koji su u namjeri da osiguraju posjed vidjeli dovoljan razlog da zbog ondje uobičajenog stvarnog dijeljenja — ograniče broj djece. Južna Francuska ima još i danas najniži natalitet. Kod nas je u Hrvatskoj već Juraj Mulih (1742.) upozorio na taj problem u Slavoniji, ne donoseći samih razloga ograničenja i pobačaja, nego ih registrira kao činjenice i protiv njih snažno nastupa.³

Industrijalizacija je uzročnik ograničavanja poroda u Njemačkoj i u Engleskoj. U Engleskoj je Thomas Robert Malthus (1766—1834.), anglikanski teolog i kasnije profesor socijalne ekonomije, gledao ugrožavanje u jakom porastu pučanstva. Kao ustuk tome preporučivao je kasno stupanje u brak i suzdržljivost.⁴ Nakon toga dolazi Carlyleova knjiga *Every Woman's Book* (1825.). A godine 1877. osniva se Internacionalna liga za ograničavanje poroda i za eugeničke mjere. Iz tog se

³ J. MULIH, *Poszel Apostolszki*, del II, Zagreb 1742, str. 833, br. 5, gdje na pitanje: Koji suprot ove pete zapovedi Božje greše?, odgovara među ostalim: »Ki po kakvom napitku, ali drugom načinu znaduč i hotence pomogu ali tolnača dadu da se dete mrtvo iz vutrobe istira.« Usp. još str. 1270, br. 4.

⁴ Usp. T. MAROŠEVIĆ, *Malthusova teorija i neomaltuzijanci u svijetlu znanosti i vjere*, u *Obnovljeni život* 29(1974), 10 sl.

kasnije razvio međunarodni pokret za planiranje obitelji, koji danas ima u svim evropskim zemljama svoja savjetovališta.

Obiteljska struktura, uz navedene socijalne okolnosti, doživljava teške i važne promjene. Razvoj iz velike porodice u malu obitelj, iz patrijarhalne u atomsku, uvjetuje i novo shvaćanje braka. On se u maloj obitelji proživljava kao vrijednost za sebe, ne više kao institucija (neki su govorili »institucija za rađanje«) po nalogu obitelji.

Uspjesi medicine mogu se ubrajati među posebno djelotvorne i stvarne činioce u ograničavanju poroda. Dok je po računu crkvenih matica smrtnost dojenčadi godine 1860. u Njemačkoj, na primjer, iznosila do 60% poroda, danas ona iznosi jedva 4%. Osim toga, uspjelo je da se sekundarna sterilnost žene gotovo posve isključi, tako da svaka žena praktički od dana sklapanja braka 25 do 30 godina ostaje plodna, a time i sposobna za rađanje. To svakako korjenito mijenja situaciju i zato se ne čudimo što *Gaudium et spes* govori o racionalnom planiranju poroda, pri čemu »u krajnoj liniji taj sud moraju donijeti sami bračni drugovi pred Bogom« (GS 50).

Zađimo dublje u problem!

Plodna ljubav

Po svojoj najintimnijoj strukturi bračna se ljubav ne može zatvoriti u samu sebe tako da se ona sva iscrpi u uzajamnom darivanju dviju osoba. Ne ulazeći za trenutak u filozofska razmatranja, koja bi ustvrdila da je bitna karakteristika bračne ljubavi da bude prokreativna, isto tako ne ulazeći ni u neke sociološke rasprave, možemo reći: sigurno je da je bračna ljubav najdublje povezana sa svojom *biološkom* i *psihološkom* strukturom za moment rađanja. Prokreativnost ljubavi supružnika je izražaj koji usavršuje u svakom smislu bračno darivanje i jedinstvo.

Sâmo naše *seksualno ponašanje* u našem razvoju preko dječastva, mladenaštva i zrele dobi očituje tu određenost za prokreaciju. Sve tamo od prvih početaka zanimanja za drugi spol u dječaku se upaljuje živ interes za one ženske kvalitete koje će jednoga dana oblikovati najljepša svojstva majke-odgojiteljice. Sukladno tome u djevojčice se javlja velik interes za one muške kvalitete koje će jednoga dana biti najdragocjenije osobine oca-odgojitelja.

Isto očituju i najkarakterističniji izražaji bračnog para; oni nedvojbeno objavljuju tu *osnovnu orijentaciju* prema plodnosti. Kad se dvoje velikodušno primaju i kad se žele izgraditi jedno po uzoru drugoga, izmjenjujući pritom svoja osobna bogatstva, u svojoj najdubljoj dubini oni osjećaju neuklonjivu težnju da u svojoj ljubavi izraze život sličan njihovu životu, koji će biti sposoban da za neko vrijeme produži njihovo sjedinjenje i koji će biti očita ili vidljiva točka njihova susreta u ljubavi. Ta je točka tu opipljiv svjedok njihovih volja da oni ostanu i dalje jedno uz drugo, sa svom svojom osobnošću zauvijek.

Upravo je *svojstvo prave ljubavi* da u sebi nema zastoja u vremenu nego da teži za beskrajnim. A to je dinamika koja se aktualizira na osobit način rađanjem i descendencijom. Kad se bračni par nađe s onu stranu smrti, dijete je ostatak i živ svjedok njihove ljubavi na svijetu, ne samo u tom smislu što im produbljuje fizičku strukturu, nego je ono mnogo više produžetak roditelja, živa osoba roditelja, njihovih psiholoških crta, ideala, aspiracija i slično.

U toj viziji jasno je da su ljubav i plodnost nešto što ide *zajedno*. Ne samo da nisu u međusobnoj konkurenciji i neovisnosti, nego su najintimnije povezani i u sebi nerazdvojivi. Što se više bračni parovi ljube, to su više spremni da se stave u službu novog života koji nastaje u njihovoj ljubavi jer prema tom životu njihove osobe i njihovo bračno ponašanje spontano teži; sve je usmjereno prema djetetu. Najprije se drvo sadi, zatim se ubiru plodovi. Plod željenog djeteta, kao izražaja ljubavi i darivanja, sponira »drvo« totalnog afektivnog sporazuma, koji se prevodi u roditeljski osjećaj kao u svoje specifično ispunjenje.

Odgovorna ljubav

Ne radi se o karakteristikama koje bismo tek sada otkrili, nego se one više naglašavaju negoli je to bio slučaj u prošlosti. Tako dolazimo i do pojma, odnosno do naglaska na »odgovornom očinstvu« ili »odgovornom majčinstvu«, kako smo već malo prije iznijeli. Rađanje je bitan zahtjev bračnog staleža, ali *način* ili modalitet primjene uvijek je podložan sudu razboritosti i hrabrosti bračnih drugova, prema moralnim normama koje ga upravlja.

Zapravo, svaki je naš slobodni izražaj podvrgnut razumu. Ovaj treba da prosudi situaciju u kojoj se odvija neko naše djelovanje. On treba da odluči o načinu prikladnog ponašanja, o vremenu i o mjeri. A prokreacija (hoće li se supružnici odlučiti da sada, u tim okolnostima i u toj situaciji prime dijete ili ne prime) bez sumnje je jedna od *najvažnijih odluka* u ljudskom životu. I tako je samo po sebi jasno da prokreacija treba da bude podvrgnuta veoma brižljivo vrednovanju, koje u sebi krije veliku moralnu odgovornost. Ta odgovornost, ili »odgovorno očinstvo«, u svakom pojedinom slučaju ima pred očima sve vrijednosti u svim vidicima koji uopće dolaze u obzir.

I tako mogu postojati najozbiljniji motivi, koji proizlaze iz fizičkih ili psihičkih uvjeta supruga ili proizlaze iz izvanjskih okolnosti ekonomskog ili društvenog karaktera, a koji su zaista dostatni da supruge zasad izuzimaju od dužnosti rađanja. To može potrajati i dulje vrijeme. Rijetko, ali po sebi može to potrajati i čitav život ako postoje spomenuti valjani motivi. Vrednovanje tih motiva, konačna odluka da li da rode dijete ili ne, koliko će djece roditi, isključivo je u kompetenciji samih roditelja. Oni su jedini u stanju prosuditi svoju iskrenost, stanje svoje afektivne uravnoteženosti, svoje sposobnosti da djecu formiraju i pravo odgoje, svoje psihološke uvjete i svoju ekonomsku situaciju.

Takvo je stanovište Crkve s Koncilom: »U toj dužnosti prenošenja i odgajanja ljudskog života, što treba smatrati njihovim svojstvenim poslanjem, supruzi znaju da su suradnici ljubavi Boga Stvoritelja i na neki način njezini tumači. Stoga će ispuniti svoju zadaću s ljudskom i kršćanskom odgovornošću (...) Sporazumno će i zajedničkim nastojanjem stvoriti sebi ispravan sud, imajući pred očima svoje osobno dobro i dobro već rođene djece ili djece za koju predviđaju da će se još roditi; prosudit će i materijalne i duhovne prilike svoga stanja; vodit će, konačno, brigu o dobru obiteljske zajednice, o potrebama vremenitog društva i same Crkve. U krajnjoj liniji, taj sud moraju donijeti sami bračni drugovi pred Bogom« (GS 50).

Faktori odgovornosti

Govoreći na ljudskom planu, ne može se planirati obitelj a da ova-
mo nužno ne uključimo i *pojam odgoja*. Ta dva pojma: rađati djecu
† odgajati djecu izražavaju dva momenta jedne iste akcije: prvi je moment onaj koji konstituira život, a drugi je onaj koji formira osobnost. Jasno je, stoga, da onaj koji misli rađati treba da bude sposoban i odgajati.

Veoma se često zaboravlja da dijete od prvog početka svog otvaranja prema životu ima *pravo* da oko sebe nađe ambijent i sposobnost, koji mu osiguravaju psihofizički rast, koji stimuliraju intelektualne i afektivne sposobnosti prema zaista ljudskim načinima u ponašanju. Tako će se moći pomalo uključiti u veliku civilnu zajednicu.

Zaključak je taj da treba *osuditi* onu odluku za rađanjem djeteta koja je stvorena u okolnostima u kojima dijete ne može primiti adekvatan odgoj, kao u slučaju kad je par još nezrio, kad bračni par stoji pred opasnošću rastave, kad su zdravstvene i higijenske okolnosti negativne, kad nema dovoljno prostora u stanu i slično. Osim toga što bi takva odluka u sličnim okolnostima mogla provocirati ozbiljne krize u bračnom jedinstvu, jer se radi o novim dužnostima, koje možda nije lako spojiti s ostalim trenutnim zadacima, ona može dovesti do apsurdna. Naime, time što se novom biću želi pružiti život, razrušila bi se temeljna premisao: jedinstvo i sigurnost braka. I tako nov život ne bi mogao biti usađen u svoj prikladan ambijent pa je opasnost da dijete kasnije proklinje takav roditeljski korak, takav težak i nedostojan život. Tim putem se djeca frustriraju.

Jasno je da valja paziti i na to hoće li se s novim članom obitelji posvetiti dovoljna pažnja i pružiti dovoljan odgoj već *rođenoj djeci*. Rodenje novog djeteta može blokirati prikladan odgoj ostale, već rođene djece. I u takvu slučaju bi izbor za rađanje bio nerazborit i nerazuman, pa bi povrijedio prava onih koji su već na životu. Pa kad bi se radilo i o velikodušnosti roditelja (a rađati uvijek treba po načelu velikodušnosti!), ona ne bi bila krepost ako bi novim rađanjem odgoj prijašnje djece bio stavljen pod upitnik.

Važno je naglasiti na ovom mjestu da to vrednovanje nipošto ne smijemo pomiješati ili zamijeniti s *egoističkom računicom* onih koji izbjegavaju rađanje iz motiva da bi mogli sebi udesiti što komotniji život, iz želje za većim blagostanjem-standardom, za većom osobnom slobodom, da se izbjegne odgojiteljskom zadatku, da čovjek bude u većoj mogućnosti putovanja ili avantura, turizma... Ti i slični razlozi ne bi bili vrednovanje razboritosti i ljubavi, nego razlozi maskirane ljubavi, bijega od odgovornosti, a ljubav i odgovornost bile su slobodno prihvaćene u trenutku sklapanja braka. Drugo je, dakle, »odgovorno roditeljstvo«, a drugo je bijeg od osnovnih zadataka braka.

Pri odluci o rađanju djece treba da se uzme u obzir i *stanje zdravlja* roditelja: stanje fizičkog zdravlja i stanje psihičkog zdravlja, kao i to kako bračni par afektivno prima činjenicu svoga zdravlja. Bračni par se ne nalazi uvijek u najboljim uvjetima za život. On, kao i sve ljudske realnosti može imati svoje trenutke krhkosti i krize u kojima — ako se dobro ne planira — može sve doći u pitanje sve do totalne katastrofe.

U velikim *tradicionalnim* obiteljima, u kojima je mlada obitelj dugo ostajala pod pokroviteljstvom roditelja, briga oko odgoja nekoć nije neposredno toliko padala na same mlade parove. Velika zajednica sa svojim načinom života davala je dovoljno garancije da će se malo biće lijepo ugraditi u ljudsku zajednicu, da će lijepo rasti i u svakom smislu napredovati. To je bio prilično prirodan ambijent za razvoj i za odgoj koji nije zahtijevao posebne strukture obrane i brige.

Danas nije više tako. Mlada je obitelj, doduše, uspjela pronaći, u provođenju svojih prava i svojih odgovornosti, vlastitu *autonomiju*. Istrgla se iz tih formi koje su je utopljivale i zaštićivale u velikoj zajednici bliže svoje. No ona se u isto vrijeme izgubila u zadatku odgoja djece. Širok i bogat ambijent sada nedostaje pa se od bračnog para, koji je izoliran i bačen u anonimno društvo (često na tko zna kojem katu nebodera) traži uvijek nova jakost da se preuzme zadatak očinstva i majčinstva, i uvijek nova uravnoteženost, koje graniče gotovo sa savršenošću.

Ovdje se, s druge strane, ne smije zaboraviti da u nekom slučaju napetosti među supruzima dolazak djeteta može biti odlično *rješenje*. Uz biće koje od njih sa svom imperativnošću i nevinošću traži ljubav i aktivnu prisutnost, oni mogu naći novo pouzdanje i nove motivacije za svoj daljnji bolji život. S tim u vezi ne smije se zaboraviti ni to da je dijete u obitelji koja je dobro organizirana uvijek središte nove inicijative i ponovljene ljubavi. Dijete, koje je sada objekt aktivnog očinstva i aktivnog majčinstva, postaje činilac osobnog usavršavanja, goneći roditelje na trajno nadvladavanje egoizma, na gospodstvo nad samim sobom. Ono je živ i djelujući ideal za profesiju, za obiteljske programe, za štednju. Tako dijete postaje impuls i upravo strastveno središte uvijek novih inicijativa.

Ipak ostaje uvijek istina da uzvisivanje tih neospornih vidika vrijednosti djeteta ne smije bračni par nikad zavesti do te mjere da bilo

na koji način *ograniči* dijete u njegovu razvoju i u odgojiteljskoj i formativnoj prisutnosti koje mu se moraju pružiti i na koje dijete ima pravo, a koja ograničenja proizlaze, kako smo rekli, iz nesposobnosti roditelja da odgajaju, iz abnormalnosti i slično. Čini se, kad bismo uspoređivali, da je teže povrijediti osobna prava maloga bića koje je sada došlo na svijet negoli ne primiti osobne pogodnosti koje bi nov život mogao donijeti roditeljima, koji mogu uvijek, samo ako hoće, naći i druge izvore i načine kako će doći do ponovne ravnoteže i kako će postati bolji.

Daljnji kriterij za izbor rađanja jest situacija *velike zajednice*, civilnog društva, u koje se dijete mora ugraditi, za što smo svi jednako sudionici i suodgovorni. Roditelji rađajući stavljaju u život svoje potomstvo, koje će se korak po korak kao nova struja života i osobnosti ugrađivati i proširivati u društvenoj zajednici. Ali prokreacija, kao što može biti izvor novih inicijativa i novih prednosti bratstva i progresa, ako se pojavljuje u neprikladnim situacijama, u prilikama gdje je nemoguć odgoj gdje će biti veoma teško formirati uravnotežene društveno integralne ličnosti, može zajednici nanijeti znatne štete. Na taj način izbor da li da se dijete začne i donese na svijet ili ne tvori odgovornost i pred sadašnjim društvom i pred budućim. Taj izbor izravno utječe na descendenciju, na vrstu kao takvu, na opću sreću društva u najširim okvirima tog pojma. I tako, možemo reći, taj veliki i veličanstveni pokret — stavljati neko ljudsko biće u život — bez sumnje je jedan od najsvečanijih i najodgovornijih čina.

Idealna plodnost

Kod nas u Hrvatskoj, u mnogim krajevima Jugoslavije među vjernicima postoji obratan problem; problem zbog grešnog teško odgovornog *nerađanja* djece dok bi mogli i morali rađati i imaju mogućnost — bar relativnu i osrednju — odgajanja i formiranja. No ovdje sistematski treba da prosljedimo, ne toliko s pastoralno-pedagoškog stanovišta koliko s moralnog; s obzirom na stanovitu neodgovornost u rađanju.

Vjernici nisu uvijek u toj stvari dovoljno *prosvjetljeni*, gledajući strogo pod vidikom vjere. Pozivaju se na Providnost Božju na neprikladan način. Jasno, vjernik će uvijek apelirati na Providnost i utjecati se njoj kao izvoru izvanrednih pomoći, također i nada sve sućelice teških odgovornosti rađanja djece. Ali ne treba se pozivati na Providnost, kako neki rade, kao na stanovit sistem automatskih intervenata, kao na magičku pripomoć koja popravljiva sve štete proizvedene nekontroliranim inicijativama. Smisao Providnosti je korjenito nešto posve drugo. To je krepost visoke vrijednosti, posredništvom koje se vjernik povjerava višoj Božjoj pomoći, kad je sa svoje strane hrabro i razborito učinio sve što je bilo potrebno.

Gaudium et spes, dok poziva vjernike na pouzdanje u Providnost, podsjeća ih da njihovo ponašanje u prenošenju života treba da se vrši »s dubokim osjećajem ljudske i kršćanske odgovornosti« (GS 50). Bog

redovito neće činiti čudesa za onoga koji djeluje pod pritiskom svojih iracionalnih impulsa ili se ponaša na nekontroliran način ili veoma malo misli o pravima trećega, dok umnožava svoju iznenađujuću prisutnost kad netko djeluje i izvršava zadatke s mudrim redom i trijeznim preplaniranjem.

U tom smislu treba da dobro *lučimo* »mnogobrojnu obitelj« od »mnogobrojnih obitelji«. Dvije mnogobrojne obitelji mogu biti međusobno veoma različite; jedna idealna ili dobra, a druga loša. Ondje gdje su jednom rođena djeca praktički prepuštena samima sebi, ulici i lošim drugovima ili su ostavljena na milost i nemilost dobrotvornim ili drugim institutima za djecu, očito da se stavlja u pitanje razboritost roditeljske odluke o rađanju. Moral ne može nego osuditi slične pogrešne inicijative koje nemaju ništa vlastito s autentičnom hrabrošću i koje ništa ne doprinose osobnom prestižu.

Temeljito drukčija je vrijednost i značenje one brojne obitelji u kojoj djeca nalaze normalne uvjete za svoju adekvatnu izgradnju. Ti uvjeti mogu biti i skromniji, ali treba da su dostatni. U takvoj obitelji je broj djece *hrabar* izražaj *mudrosti* i *plemenitosti*, koje su sposobne obuzeti energije roditelja u službi onih ljudskih i vrhunaravnih vrlina koje na njihovu veliku obitelj bacaju živ odraz zauzetosti i moralnog bogatstva, a sve na temelju vedrog i dobro uređenog zajedničkog života. U vidu moralnih zasada takav stav roditelja ne može se nego samo mnogostruko pohvaliti jer umjesto da se brinu za sebe, kako će sebi udesiti što mirniji i komotniji život u blagostanju, pretpostavili su u punoj svijesti i u punoj odgovornosti, u idealnom kršćanskom shvaćanju odgovornog očinstva i majčinstva, pred svojim ljudskim ugodnostima da se raduju tim novim egzistencijama oko sebe. Oni su se odlučili na veliku i doživljajnu »koncelebraciju« svoga života i ne žele služiti »svoju« zasebnu liturgiju. Takvi su roditelji mnogo sretniji, jer su uvjereni da su svoje osobne energije posvetili nečemu velikom i nečemu za što se isplati živjeti i žrtvovati, što i u vremenu i u vječnosti produljuje njihovu živu ljubav.

Prema tome, zaključujemo da je idealna plodnost ona koju vodi *razum* prosvijetljen *vjerom*. Vođeni tom razumski i vjerski dirigitiranom plodnošću, bračni drugovi dužni su u konkretnim okolnostima pokloniti život tolikoj djeci koliko ih mogu donijeti na svijet i ljudsko-kršćanski odgojiti. Kršćanski moral, dok zahtijeva razvoj života, zahtijeva ga u slobodi vjernih i prosvijetljenih savjesti. U načelu ne donosi niti restrikcije (ograničenja) niti demografska proširivanja. Taj moral samo proklamira da bračni drugovi treba da savjesno prihvate svoju misiju rađanja, bez ustručavanja i bez računice — što blokira velikodušnost i svaki idealizam — jedino u iskrenoj volji da ostvare sve bogatstvo svoga bračnoga poziva *hrabro* i *razborito*, u punoj odgovornosti pred svojom savješću, pred narodom i pred Crkvom.

Bonum prolis — dobro djeteta, što čini jedno od temeljnih dobara braka, na taj način dobiva svu svoju snagu. Ne označava jednostavno

»treba radati«, nego kaže: »treba radati dobro«, »treba radati na ljudski način«, »treba radati idealno«, znači: treba radati u takvim okolnostima i uvjetima u kojima se ljudski život može prenijeti sa svim onim pretpostavkama i garancijama koje zahtijevaju njegovo dostojanstvo.

Takvi *idealni izbori* rađanja djece utemeljeni na razumu, vjeri i na stavu razborite hrabrosti, protivno onome što bi se moglo u prvi mah očekivati, ni na koji način ne kompromitiraju zanos bračne ljubavi. Ljudska autentična ljubav, za razliku od sasma seksualne — venerične — i animalne atraktivnosti, uvijek je prožeta idejama, aspiracijama, svjesnim afektima. Svaka je njena manifestacija odgovoran zanos, popraćen zrelim predviđanjem i slobodom izbora. Dosljedno, bračno ponašanje koje vodi samo instinkt — a koje se veoma razlikuje od afektivno-seksualnog zanosa — nije kadro izraziti obilježje prave ljubavi, osim, možda, u oskudnoj mjeri. Takvo ponašanje je drskost, hedonizam i kapricioznost neodgojnih i nezrelih supruga.

Na kraju treba da reknemo da ta *idealna plodnost* ili idealno odgovorno očinstvo nipošto nije u kontrastu s prokreativnom svrhom braka. Nema, naime, nikakve sumnje da je rađanje svrha, doduše, ne jedina bračnog života. No mi ponavljamo da ovdje nije govor jednostavno ili grubo o rađanju, nego o *ljudskom* rađanju, koje je obdareno onim divnim karakteristikama što bračnom paru donose uravnoteženost, jedinstvo i osiguravaju mu novi život u prisutnosti, u krizi, u zauzetosti i u formaciji kakve se zahtijevaju s obzirom na dostojanstvo takvog života. I samo na takvo, a ne na drukčije rađanje pozvani su kršćanski bračni parovi.

Metode postupka

U članku *Uz petu obljetnicu Humanae vitae*, u reviji *Obnovljeni život* 28 (1973.) 397. sl. iznio sam ukratko što je po nauci enciklike dopušteno, a što je zabranjeno (405—408.).

Govor o metodama regulacije poroda u enciklici je veoma sažet. Ipak, nešto se izričito dopušta, a nešto se može zakonito izvesti teološkom dedukcijom.

Dopušta se tzv. periodična uzdržljivost. U tu svrhu nanosi se obilna motivacija. Među ostalim čitamo: »Ako, dakle, postoje opravdani razlozi da se porođaji učine rjeđima, razlozi koji potječu bilo iz tjelesnog ili duševnog stanja bračnih drugova, ili iz vanjskih okolnosti, Crkva uči da je tada dopušteno voditi brigu o prirodnim mijenama, koje su immanentne moćima rađanja, te imati ženidbeni odnošaj samo u neplodnim razdobljima, i na taj način tako regulirati broj porođaja da se ne povrijeđe moralna načela što smo ih upravo izložili« (HV 16).

Može se, prema tome, primjenjivati Ogino-Knausova metoda i ciklo-termički način. Sigurno se mogu primjenjivati i druge slične metode kao »glikozni test« (Doyleov kromotest) s komadićima lakmus-papira, metoda »Indecin« i razni drugi načini koji se pronalaze da bi se sa sigurnošću (?) ustanovio trenutak ovulacije.

Ovamo spada i *uzdržani snošaj* (*amplexus reservatus*), koji se zove i copula reservata, carezza ili jednostavno reservata, što enciklikom nije izričito zabranjeno. Taj način među supružnicima zapravo potpuno izostavlja muški orgazam, pa ni ženski orgazam ne bi smio nastupiti. To je postupak kojim se postiže vremenski razmak među porodima.⁵

Nedopuštene metode za regulaciju poroda sastoje se prije svega u raznim *ubojitim* sredstvima. Koliko nam je poznato, nikad nijedan katolik nije zahtijevao da se odobre takva sredstva (*abortivna sredstva*). »Moramo još jednom izjaviti da je, kao nedopušten način regulacije poroda, posve isključen izravan prekid već započetog procesa rađanja, a napose izravan pobačaj, pa makar to bilo iz razloga liječenja« (HV 14). *Izravno* ukidanje trudnoće ili abortus nazivamo onaj gdje se, bilo kao cilj, bilo kao sredstvo, izravno vrši ubojstvo začetka.

Direktna sterilizacija je isto tako isključena, bilo na neko vrijeme, bilo trajna, bilo muškarca, bilo žene: »Isto tako treba isključiti, kako je crkveno Učiteljstvo to u više navrata izjavilo, izravno obesplodivanje, bilo stalno, bilo povremeno, bilo muškarca ili žene« (HV 14).

Isključena je i *svaka vrsta kontracepcije*. Kaže enciklika: »Jednako u predviđanju bračnog čina, u toku njegovog vršenja ili odvijanja njegovih prirodnih posljedica, isključen je svaki zahvat kojemu je svrha, ili put za svrhu to da se onemogući rađanje novog života« (HV 14). To praktički znači da treba osuditi upotrebu estroprogestativnih pilula, koje unaprijed djeluju sprečavajući ovulaciju. Jednako je enciklikom nedopušten »coitus interruptus« ili prirodni onanizam, prekinut snošaj, koji se uvijek i najviše primjenjuje — jer se najneposrednije i najlakše može primijeniti. Prema Strassmannu provodi se u 61⁰/₀ slučajeva, prema drugima u mnogo većem postotku, osobito na selu. Jednako su isključeni razni mehanički i kemijski kontraceptivi ili tzv. »umjetni onanizam«, koji djeluje bilo za vrijeme samog čina (prezervativ ili kondom, cervikalne kape, vaginalne dijafragme), bilo poslije čina pa mogu biti vjerojatno već i abortivna sredstva (super-pilule, razna vaginalna pranja: postkoitalna vaginalna uštrcavanja, pjenušave tablete, fermenti na bazi sumpornog etera iz celuloze, vaginalna pasta, hespiridin fosfat itd.).

S tim u vezi u daljnjem razlaganju donosimo nekoliko osnovnih konkretnih pitanja *iz života*. Pitanja opetovano postavljaju u ovom ili onom obliku slušači i vjernici. Osjeća se velika poteškoća u tome što su mogućnosti reguliranja poroda ili, točnije, mogućnosti planiranja porodice u smislu odgovornog roditeljstva, a prema nauci enciklike *Humanae vitae*, zaista malene, pa da ih prihvatimo *sensu religioso* — unutrašnjim religioznim pristankom, traži se vjera, izgrađenost i vladanje sobom, svjesna sposobnost uzdržljivosti i hrabro provođenje bračne čistoće, osobito u kritičnim momentima.⁶

⁵ Ostalo vidi u mom članku *Uz petu obljetnicu »Humanae vitae«*, u *Obnovljeni život* 28(1973), 397 sl, osobito 405—408.

⁶ *Uputa naših biskupa o enciklici Pape Pavla VI. Humanae vitae*, Zagreb 1970, br. 40, govori o odgoju za čistoću i za idealno shvaćanje braka, što smo mi svećenici

Nije li priroda *u rukama čovjeka*? Zašto ne bi bilo dopušteno čovjeku da regulira porođaje umjetnim zahvatima ako je Bog ipak čovjeku povjerio da gospodari i upravlja prirodom te ga u Starom zavjetu od početka postavio gospodarom stvorenja? Zašto bi čovjeku u medicini bilo dopušteno da zahvatom preoblikuje narav, da presađuje maternicu, da transplantira srce i da izvršava sve vrste operacija, a nije mu to dopušteno s obzirom na regulaciju poroda putem umjetnog zahvata?

Svi oni koji tako dokazuju ne vide korjenitu *razliku* koja dijeli oba slučaja jer su pobrkali *dva pojma naravi*. Jednom pod pojmom naravi smatramo potpuno stvarni red stvaranja, prije svega onaj materijalni i biološki. Drugi put se istom riječi izražava bit dubokih smislenih povezanosti koje u sebi posjeduju veliku vrijednost.

D. v. Hildebrand u smislu *Humanae vitae* to obrazlaže ovako: činjenica da vrijeme između začeca i poroda kod čovjeka traje devet mjeseci, a ne osam ili deset, potpuno je *faktična* okolnost. Moglo bi isto tako biti i drukčije. Činjenica, naprotiv, da ljubav usređuje, nešto je *duboko osmisleno*, zasnovano na biti ljubavi i nosilac je visoke vrednote. Tako bitna razlika između oba pojma naravi ne sastoji se u tom što bi čovjek u jednom slučaju mogao mijenjati naravne činjenice, dok mu u drugom slučaju to nije moguće, nego u tome što se jednom radi o najobičnijoj činjeničnosti, a drugi put o nečemu duboko osmislenom i dragocjenom.

»Posve je sigurno da za vjerne kršćane obadvije vrste 'naravi' potječu od Boga te ih stoga obje prihvaćamo s poštovanjem. No dok narav u sasvim faktičnom smislu nipošto ne predstavlja nešto u što čovjek ne bi smio zahvatiti s nakanom da je preoblikuje ako za to postoje razumski razlozi (pod stanovitim uvjetima dapače mora zahvatiti), dotle svaki takav zahvat, koji mijenja, dobiva ondje gdje se u biti stvari skriva neki smisao i vrednota, posve drugi karakter. Sve te stvari, naime, sadržavaju u svom smislu i vrednoti posebno poslanje Božje i zahtijevaju od nas da ih poštujemo. To prije svega vrijedi za ovisnosti koje predstavljaju neki duboki misterij. Posegnuti za njima, to bi bila očita nadutost ljudskog stvorenja, nepravедno prisvajanje prava koje čovjek ne posjeduje, pokušaj igrati se Boga i providnosti. Zamjena tih dvaju pojmova naravi kod mnogih je zapreka da istinski shvate encikliku *Humanae vitae* . . . Dokle god se radi samo o 'faktičnoj' naravi, ne postoji moralna zabrana koja bi nam kratila zahvat. No kad se radi o smislenim ovisnostima koje u sebi kriju neku veliku vrednotu, da, u tom slučaju dapače i o misteriju kojemu se možemo samo s najdubljim poštovanjem diviti, tada je svaki umjetni zahvat izričito moralna nepravda.«⁷

---

dužni vjernicima donijeti ispravnom evangelizacijom sve tamo od mladih predbračnih godina, pa u zaručničkim poukama i kroz čitav život.

⁷ D. v. HILDEBRAND, *Enciklika Humanae vitae — znak protivljenja*, FTI, Zagreb 1970, 35—37.

Drugim riječima, prema nauci *Humanae vitae*, bračni čin treba da bude uvijek otvoren mogućnosti prokreacije. »Isključen je svaki zahvat kojemu je svrha ili put za svrhu to da se onemogući rađanje novoga života« (HV 14). Dirati u taj rok prirode, naučava enciklika, znači dirati u nešto duboko osmisleno u što čovjek ne može dirati, nego to mora poštivati. Umjetnim zahvatima spriječiti mogućnost znači postavljati se gospodarom prirode, u smislu kako je protumačeno, dok te vlasti nad prirodom čovjek faktično nema.

Kakav je grijeh kontracepcija?

Je li kontracepcija, konačno, težak ili laki grijeh? Pitanje odaje, čini se, lažan pojam grijeha, kao da bi grijeh bio uvijek identičan, neovisno od situacije u kojoj se vrši, neovisno od nakane onoga koji grijeh počinja, bez obzira na materiju o kojoj se radi. Treba imati na umu da postoje »objektivni kriteriji« po kojima se ocjenjuje neka grešna radnja i da svrha radnje ne opravdava sve.

Biskupske konferencije raznih zemalja jasno su izrazile da težina kontracepcije nije uvijek jednaka. Neke su biskupske konferencije o težini grijeha kontracepcije šutjele, druge su progovorile slično kao i naša: ... »Ne znači da grijesi protiv bračnog morala, konkretno grijesi koji se čine upotrebom umjetnih kontracepcijskih sredstava, nisu po sebi objektivno govoreći, teški grijesi. Takva tvrdnja bila bi u suprotnosti s naukom Papine enciklike, koja iznosi nauku o kojoj ovisi vječni spas duša bračnih drugova. Prema tome, tu se radi o objektivno teškim obvezama i o objektivno teškim grijesima. Ali možda nije nigdje tako teško prosuditi subjektivnu krivnju grešnika kao baš na ovom području.«⁸

Prije svega, dakle, treba razlikovati *objektivno* zlo od *subjektivne krivnje* grešnika. Nadalje, u smislu enciklike HV treba razlikovati *izravnu kontracepciju* od *neizravne kontracepcije*, o čemu naši biskupi kažu u uvodnoj riječi *Upute*, br. 3 (str. 2): »Neizravna, s pravim razlogom dozvoljena kontracepcija nije ni nered ni grijeh, a izravna kontracepcija objektivno je uvijek grijeh jer nije nikada dozvoljeno učiniti zlo, pa ni malo zlo, da se postigne dobro.« Naši biskupi dodaju još i ove riječi: »Enciklika nas ni na jedan način ne uči, kao što neki misle, da bi samo grijesi počinjeni iz egoizma i hedonizma ili iz zlobe i prezira prema Bogu bili teški grijesi.«⁹

Sam Papa Pavao VI. nije htio bračni onanizam proglasiti *uvijek* teškim grijehom, mada on jasno kaže: »Jednako, u predviđanju bračnog čina, u toku njegovog vršenja ili odvijanja njegovih prirodnih posljedica, isključen je svaki zahvat kojemu je svrha, ili put za svrhu, to da se onemogući rađanje novoga života« (HV 14). Subjektivna krivnja može biti različita, o čemu naši biskupi govore u *Uputi*, br. 19.

⁸ *Uputa naših biskupa*, br. 19.

⁹ Na ist. mj., br. 26.

Može se dogoditi i slučaj da netko prekida bračni čin s ne malo svladavanja, kaže L. Rossi, upravo zato jer ne želi biti egoist sa svojom ženom, koja sebi više ne može dopustiti novu gravidnost (recimo zbog liječničke točne indikacije ili jer je imala nekoliko carskih rezova); s druge strane, neki drugi supružnik neće biti proglašen onanistom jednostavno zato jer se — ekstremnim egoizmom — ništa ne brine za svoju ženu, kojoj život dolazi na kocku s novom gravidnošću; ne obazirući se na to, muž do kraja želi uživati seksualnu nasladu u bračnom činu. »Čuvajmo se, dakle, od uokvirivanja grijeha etiketirajući ih upravo veoma upadljivim i uvijek jednakim osudama.«¹⁰ Dakako, tu Rossijevu primjedbnu treba vrednovati sa *subjektivnog* gledišta onoga koji bi tako prekidao bračni čin, ili bi pod plaštem »dopuštenog« grubim egoizmom tražio svoje zadovoljenje.

Učiteljstvo ili savjest?

Treba li se u tom naučavanju prikloniti Učiteljstvu Crkve ili slijediti vlastitu savjest? Ni to se pitanje ne smije tako postaviti. Ono govori iz pozadine koja smatra da su Učiteljstvo i savjest u dilemi, možda ne uvijek, možda često. S druge strane, radi se o životnom i teškom pitanju, ali koje nije potrebno dramaturgizirati. Na sreću, Učiteljstvo i savjest katolika veoma često teku zajedno, slažu se bez problema. No u konkretnom pitanju Papa osuđuje kontracepciju, dok neke biskupske konferencije priznaju primat savjesti. Mi smo na to pitanje već odgovorili.¹¹ Daleko smo od toga da bismo Papu stavljali u konflikt s biskupima, štoviše, osuđujemo one — bilo da su s lijeve ili s desne strane — koji bi bili toliko slijepi da ne vide da su dvije deklaracije (Papina i nekih biskupa) komplementarne, da se međusobno lijepo integriraju, nipošto ne kontradikiraju jedna drugoj.

No ovdje podsjećamo na slijedeće: ako je neko naučavanje Crkve nuždan element za pravilno formiranje savjesti supružnika, oni su uvijek u savjesti obvezani da tu nauku prime i da se po njoj ravnaju. Može se dogoditi da uza svu dobru volju nekome nije jasna nauka enciklike i da je on u savjesti ne može prihvatiti. Za takav slučaj naši biskupi veoma dobro kažu: »Ako bi neki katolik imao razborite razloge protiv naučavanja enciklike, smio bi te razloge slobodno i povjerljivo, s poštovanjem i ljubavlju' (*Lumen genitum* 37) predložiti. No ne bi smio protiv nauke enciklike ili uopće protiv crkvenog Učiteljstva javno govoriti ili pisati. Nije dužan naučavanju enciklike prionuti u sebi (*sensu religioso*), ali se na svaki način mora trsiti da svoju savjest formira po nauci enciklike.«¹²

Slično naučavaju i drugi episkopati kad se radi o tome da u nekoj pojedinačnoj točki enciklike netko ne može primiti izloženu nauku (*još*

¹⁰ L. ROSSI, *Pastorale familiare* itd., 155.

¹¹ Usp. moja skripta *Moral predbračne i bračne ljubavi*, Zagreb 1973, 149—165.

¹² *Uputa naših biskupa*, br. 32.

ne može), dok u isto vrijeme nipošto ne prezire papinski autoritet, i konačno, dok uvijek još ostaje otvoren za ponovno preispitivanje svoga stanovišta sa željom da shvati nauku enciklike.¹³

Tradicionalnim izrazima govoreći, treba kazati da se odgovor nalazi u »mogućnosti dobre vjere«, koja u nekom pitanju, kao što je ovo naše, može postojati, štoviše, i veoma često. Naši biskupi o tome kažu: »U pojedinim slučajevima moguće su *ignorantia invincibilis* i *bona fides*. Papa ne želi dokinuti iz tradicionalne moralke principe o *ignorantia invincibilis* i o *bona fides*. Prema tome, ostaje pitanje veoma praktične naravi, naime: može li ispovjednik ostaviti u pojedinom slučaju bračne drugove in *bona fide*? Ne reagirati, nego ih pustiti da nastave postupati kako postupaju, a da ne uvide da neispravno postupaju?

Odgovor je općenite naravi . . . *Bona fides* (= dobra vjera) u stvarima bračnog morala po sebi je moguća. O tome se moralu toliko govori i piše da ima malen broj ljudi koji o tome ne bi ništa čuli. Svi su katolički bračni drugovi bili upućeni u moralna pitanja braka već prije vjenčanja. Osim toga, bračni moral ubrajamo među zapovijedi u kojima nijedan odrastao čovjek redovito ne može za duže vrijeme ostati neupućen. *Bona fides* mogla bi biti npr. kod žene ako je bolesna i ako radi po savjetima liječnika; u slučaju kad joj je muž posve pijan i uopće se ne brine za djecu; u obiteljima u kojima već ima više djece; kad roditelji slabo zarađuju; kad je stan malen; kad je žena bolesna ili je već imala više carskih rezova; kad bi novo rođenje, prema izjavi liječnika, bilo smrtno pogibljno; kad je ugrožen odgoj djece.«¹⁴

Među savjetima kako će se ispovjednici ravnati u sličnim slučajevima kažu naši biskupi: »Redovito će ispovjednik postupiti tako da penitente koji su in *bona fide* upozori na neispravnost njihova postupka. U praksi je potrebno da pazi da penitenta *ne zavede* in *bonam fidem* svojom šutnjom tamo gdje bi morao govoriti, da se čuva da *bonam fidem* pozitivno ne potvrdi, i ako poslije diskretnih pitanja sazna da penitent griješi zloupotrebom braka, neka ga upozori.«¹⁵

Kad bismo sve to željeli izraziti novim izrazima, onda bismo mogli reći da nije svako neslaganje s Učiteljstvom odmah i prekid sa zajednicom vjere.

Slučaj sukoba dužnosti

Što izabrati u sukobu dužnosti? Supružnici treba da se vole na način bračne ljubavi i treba da odgovorno rađaju djecu. Što izabrati onda kad bi legitimno očitovanje ljubavi prouzročilo nerazborito rađanje ili bi volja da se ne rađa na neodgovoran način stavila u opasnost ljubav i stabilnost braka?

¹³ Usp. L. SANDRI, *Humanae vitae e Magistero Episcopale*, Dehoniane-Bologna 1969, br. 30, 46, 59, 82, 84, 121, 182 i nadalje 214.

¹⁴ *Uputa naših biskupa*, br. 30.

¹⁵ Na ist. mj., br. 32.

Takav je sukob dužnosti po sebi moguć. Tako je odgovorila i Kongregacija za nauk vjere: »Nije moguće isključiti mogućnost da se subjektivno dogodi takav slučaj.«¹⁶ Drugim riječima, *casus perplexus* — konflikt dužnosti na bračnom području moguć je na *subjektivnom* planu. Pitanje je, dakle, praktične naravi: što, na primjer, kazati mladom intelektualcu čija je žena imala već tri carska reza, a nema mogućnosti da ikako uredi svoje cikluse? Teoretski je uvijek moguć život »kao brat i sestra« u apsolutnoj uzdržljivosti, dok je periodična uzdržljivost u sličnom slučaju gotovo sasvim isključena. Teološki je isto tako sigurno da ih Bog neće napustiti »sine gratia efficaci« — bez dostatne učinkovite milosti kako bi uz mogli izbjeći grijeh, ako su inače vjerni Bogu i zadacima svoga staleža.

No oni se mogu nekada praktički naći u pravoj *alternativi*. U takvoj *alternativi* ne ide se za tim da se »manje zlo« proglasi dobrim (HV 14), nego da supružnici budu dobro svjesni da u situaciji kad se ne može — dakako, onog trenutka po njihovu subjektivnom shvaćanju, odnosno, nesavladivo pogrešnom sudu — učiniti sve dobro, neće biti zlo ako učine ono dobro što dotičnog časa u savjesti smatraju boljim. Radi se o praksi nekog konkretnog slučaja koji se sada zbio — »hic et nunc« — *de iudicio erroneo* — o nesavladivo pogrešnom sudu. Oni *subjektivno* ne vide tog trenutka kako izaći iz dotične situacije, mada taj izlaz *objektivno* postoji. Oni su tada subjektivno zaista u nesavladivoj zabludi.

O tome su rekli i naši biskupi ove riječi: »*Error invincibilis* (nesavladiva zabluda) bio bi prigodice (*per accidens*) moguć, ali ne može biti pravilo za ravnanje.«¹⁷ To jest, ne može biti objektivno pravilo za ravnanje budući da se radi o subjektivnim prigodičnim (*per accidens*) stanjima savjesti. Ne priznavajući tu mogućnost, za nas je opasnost od moralnog integralizma koji bi u stanovitim, zaista subjektivno nerješivim situacijama i spletovima savjesti mogao dovesti nekog čovjeka dotle da onda odbaci *sve*, pa bi naš moralni integralizam tada bio *contraproductens* — postizavao bi obratno nego što se želi.

Vrednota seksualnog

Kao da se vodite predrasudom da je tjelesno sjedinjenje muža i žene nešto loše, čujem prigovor. I odmah odgovaram. Ne radi se o tome da tražimo »ispriku« kako bi se bračni čin mogao »tolerirati«. Naprotiv, prema učenju Koncila i *Humanae vitae*, tjelesno sjedinjenje određeno da bude ispunjenje bračne ljubavi i vrhovni izražaj njihova međudarivanja, u sebi je nešto plemenito, *velika tajna*, područje kojemu bismo trebali »da se približavamo s dubokim poštovanjem, no nikad bez Božje sankcije. Upravo zbog toga što je to područje u sebi nešto plemenito . . . , upravo zbog toga jer je određeno da ostvari tako veliku vrednotu,

¹⁶ Usp. *Služba Božja*, XII (1972), br. 4—6, str. 262.

¹⁷ *Uputa naših biskupa*, br. 32.

upravo zbog toga je tu svaka zloupotreba strahovit grijeh, svetogrđe.«¹⁸ Važno je napomenuti da nam to piše D. v. Hildebrand, oženjen čovjek, kome je po svoj prilici stalo da u tome ne pretjera u smislu moralnog integralizma. Zato slijedimo njegov odgovor do kraja!

»Time što iznosimo na svjetlo veliku zabludu, da se, naime, na seksualno područje i na bračni čin gleda kao na nešto zlo, nipošto ne niječemo da je izolacija tog područja ne samo teoretska zabluda već i jaka težnja naše pale naravi. Iz seksualnog područja proizlazi začaravajuća privlačna snaga i onda ako ga izuzmemo iz bračne ljubavi i međusobnog darivanja u braku. Opasnost da se dademo zanijeti i zvesti tim vidikom velika je, a vrebava u ogromnom broju ljudi . . . Uvijek kad netko popušta toj privlačnoj snazi te želi zadovoljiti nekoj izoliranoj seksualnoj požudi, događa se težak grijeh nečistoće, izraslina pohote, oskvrnuće. Taj grijeh odaje tajanstvenu izdaju naše društvene naravi.

Ipak to nipošto nije opravdanje da i sam čin tjelesnog darivanja kao takav smatramo zlim. Zao postaje tek svojom izolacijom. Upravo zbog toga što je u svom od Boga danom odnosu prema uzvišenom ljubavnom jedinstvu u braku nešto tako plemenito, duboko i tajanstveno, njegova zloupotreba znači strahovito oskvrnuće. No posve je očito da je nedopustivo nešto držati u sebi zlim samo zbog toga što njegova zloupotreba predstavlja strahovit grijeh i jer naša pala narav nosi u sebi jaku sklonost prema toj zloupotrebi. Treba li možda da duševni rad i učenost držimo u sebi zlim jer u mnogim ljudima, bez sumnje, pothranjuju oholost? Treba li možda razum smatrati zlim jer se može izroditi u racionalizam?

Nipošto! Bila opasnost od nečistoće ma kako velika i strašna, naginjala naša narav ne znam kako k zavodljivoj izoliranoj seksualnosti, ipak sve to ne mijenja na činjenici da je pravi i istinski smisao tog područja da bude baza za ispunjenje bračne ljubavi. Izvorni, pravi vidik bračnog čina nalazi se u ostvarenju onog međusobnog darivanja unutar okvira bračnog veza koji zasniva neopozivo jedinstvo. Zbog toga on nipošto nije nešto zlo, već je, naprotiv, velik, plemenit i čist. Umjesto da govorimo kako se grešno zadovoljavanje seksualne požude legitimira u braku, trebali bismo da, mnogo više, tvrdimo obratno: budući da je bračni čin određen da bude ispunjenje tog velikog i uzvišenog jedinstva i ispunjenje bračne ljubavi, odmah je grešan čim ga izoliramo od toga.«¹⁹

I tako s dvije riječi možemo reći: odgovorno roditeljstvo nije utopija, nego je stvarnost, ali stvarnost koja u vidu kršćanskog morala nerijetko od supružnika traži zrela odricanja, ozbiljnost i doraslost u vjeri.

¹⁸ D. v. HILDEBRAND, Nav. dj., 13.

¹⁹ Na ist. dj., 13—14; Usp. B. GRAHAM, *Sedam smrtnih grijeha*, Zagreb 1968, o nečistoći, 35—43.

DE PATERNITATE RESPONSABILI

Summarium

De paternitate responsabili disserens, auctor primo conceptus »regulationis natalitatis« et »contractionis« distinguendos proponit a conceptu »paternitatis responsabilis«. Historice porro situatio actualis hoc in campo planificationis natalitatum exploratur. Ut problema lectori quo lucidius patefiat, methodo psychologico-paedagogica intimus sensus amoris coniugalis enucleatur, qui et fructuositatis et profundae responsabilitatis qualitatibus instructus sit oportet. Argumentum tamen principale fructuositatem idealem responsabilem coniugum demonstrat, etiamsi huiusmodi possibilitas iuxta enc. »Humanæ vitæ« valde restringitur. In tertia et ultima parte casus quidam practici saepe de novo agitati solvuntur: Nonne natura in manibus hominum sita sit? In quonam consistat gravitas peccati contractionis? Num in materia Magisterium an potius propria conscientia christiano sequendi? Quid in casu perplexo? Qualis demum sit valor theologicus ipsius actus coniugalis?